

ხათუნა შალამბერიძე – ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

გლობალური კრიზისი და თანამედროვე ფინანსური

ინსტიტუტების ფორმულირება

დღეისათვის მიმდინარე მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა მკაფიოდ გამოავლინა გლობალური ფინანსური ინსტიტუტების სისუსტე და მათი ფუნქციების არაეფექტურობა. ეს, პირველ რიგში, ვლინდება, მათდამი საზოგადოების ნდობის დაკარგვისა და მათ უუნარობაში - ადეკვატურად მოახდინონ რეაგირება მსოფლიოს ახალ გამოწვევებზე. პატარა ქვეყნები, რომლებიც შედარებით ნაკლებად ინტეგრირებულნი არიან მსოფლიო ეკონომიკაში, ჯერჯერობით მთელი სიმწვავეით არ გრძნობენ გლობალური კრიზისის გავლენას, თუმცა ამ ბოლო დროს ბევრი განვითარებული ქვეყანა დეფოლტის ზღვარზე აღმოჩნდა. დღეს მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში ძირითადი აქცენტი გადატანილია კრიზისის ჩაქრობაზე ისე, რომ მისი გამომწვევი მიზეზების და ფაქტორების სიღრმისეული შესწავლა და ანალიზი ყურადღების მიღმა დარჩენილი.

აღმოჩნდა, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდს და მსოფლიო ბანკს არ შესწევთ უნარი თავიდან აიცილონ არა თუ გლობალური, არამედ სხვადასხვა ქვეყანაში განვითარებული ლოკალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისებიც კი. საყურადღებოა, ის რომ დღევანდელმა მსოფლიო კრიზისმა ეჭვქვეშ დააყენა არა მხოლოდ დღემდე შემუშავებული ეკონომიკური და ფინანსური თეორიები, არამედ გამოავლინა პრაქტიკული ანტიკრიზისული ბერკეტების უსუსურობა სიტუაციის დარეგულირებაში.

მსოფლიო ფინანსური სისტემა შევიდა ღრმა დისბალანსის პერიოდში, ვერც ერთმა სახელმწიფომ ვერ შეძლო სათანადო წინააღმდეგობა გაეწია მსოფლიო ფინანსური ბაზრების წამლექავი ტალღისათვის. შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიოში რეალურად არ არსებობს საერთაშორისო ნორმების შემუშავებული ინსტიტუტები, რომლებსაც შეეძლებათ კრიზისის დაძლევის კუთხით ქმედითი წინადადებების შემუშავება და შესაბამისი კოლექტიური გადაწყვეტილებების მიღება. ყოველივე ამან დღის წესრიგში დააყენა დღეისათვის ჩამოყალიბებული მსოფლიო ფინანსური ფორმირების რადიკალური რეფორმების აუცილებლობა.

თანამედროვე მსოფლიო ფინანსური ფორმულირება მოიცავს ინსტიტუტებს, ბაზრებს და მეთოდებს, რომელთა მეშვეობით სახელმწიფოთა მთავრობები, იურდიული და ფიზიკური პირები ახორციელებენ თავიანთ ეკონომიკურ და ფინანსურ საქმიანობას. იგი არის ეკონომიკური ურთიერთობების ერთგვარი ერთობლიობა, რომლის

საფუძველზე განისაზღვრება, როგორც მსოფლიო ფინანსური სისტემის მოწყობის პრინციპები, ასევე თვით ეროვნული და საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების ამოცანები და ფუნქციები.

თანამედროვე მსოფლიო ფინანსური ფორმირების ინსტიტუციონალური და იურიდიული გაფორმება მოხდა საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და მსოფლიო ბანკის დაფუძნებით და მთელი რიგი საერთაშორისო შეთანხმებების დადებით გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სავალუტო-საფინანსო კონფერენციაზე.

მსოფლიოს ცნობილი ექსპერტები და სახელმწიფო მოღვაწეები აშკარად განსხვავებულ შეფასებას აძლევენ ამ ეტაპზე საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ორგანიზაციების საქმიანობას. მათი აზრით, საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა თითქმის ამოწურა თავისი თავი, რაც გამოვლინდა ნდობის დაკარგვაში ამ ინსტიტუტის მიმართ.

სსფ და სხვა საერთაშორისო ინსტიტუტები, რომლებიც მოწოდებულნი უნდა იყვნენ მსოფლიო ფინანსური სისტემის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად, ფაქტიურად ბლოკავენ ნებისმიერ მცდელობას შემოდებულ იქნას გლობალური ფინანსური ნაკადების რეგულირების რაიმე ეროვნული ან საერთაშორისო მექანიზმი მადესტაბილიზებელი ეფექტის თავიდან აცილების მიზნით. ამით, როგორც ჩანს, სსფ ფაქტიურად მოქმედებს საერთაშორისო კაპიტალის ინტერესებიდან გამომდინარე. სსფ-ს პროგნოზები და რეკომენდაციები რეალობისაგან შორს დგანან. იგი აძლევს რეკომენდაციებს განვითარებად ქვეყნებს აიღონ წლიური 7-15%-იანი კრედიტები, ეს მაშინ, როცა მათი ეკონომიკური ზრდის საშუალო წლიური მაჩვენებელი არ აღემატება 2-3%-ს. ასეთ სიტუაციაში პრობლემატური ხდება არა მარტო კრედიტების გასტუმრება. განვითარებადი ქვეყნები იღებენ სულ უფრო მეტ კრედიტს, რითაც გენერირდება მოთხოვნა დოლარზე, რადგან ფონდის მიერ კრედიტები გაიცემა მხოლოდ ამ ფულადი ნიშნით.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდს გააჩნია ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკებზე საკმაოდ ძლიერი კონტროლის საშუალება. ფონდის სახსრების გამოყენება და მისი პროგრამების პოლიტიკურ-ეკონომიკური განპირობებულობა ძირს უთხრის ფონდის სახსრების მიმღები სუსტი და განვითარებადი ქვეყნების სუვერენიტეტს და დემოკრატიულ პროცესებს, ვინაიდან სახელისუფლებო სტრუქტურაში ძალთა გადანაწილება ხდება სესხის მიმღები აღმასრულებელი ხელისუფლების და არა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების სასარგებლოდ. მაგრამ, მიუხედავად თავისი გავლენისა განვითარებად ქვეყნებზე, საერთაშორისო სავალუტო ფონდს არ გააჩნია სათანადო ბერკეტები უზრუნველყოს ფონდის პროგრამის პირობების შესრულება.

მსოფლიო ბანკის ჯგუფი მოიცავს სხვადასხვა უმსხვილეს სააგენტოებს: საერთაშორისო ფინანსური კორპორაცია, ინვესტიციების გარანტიების სააგენტო, რეკონსტრუქციისა და განვითარების საერთაშორისო ბანკი, საინვესტიციო დაგების დარეგულირების საერთაშორისო ცენტრი, საერთაშორისო განვითარების ასოციაცია. ისევე, როგორც საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკიც წარმოადგენს გაეროს დაწესებულებას, რომელსაც არ გააჩნია მათზე ზემოქმედების ბერკეტები.

მსოფლიო ბანკი მისი ფუნქციებიდან გამომდინარე ხელს უნდა განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას და სტრუქტურული რეფორმების განხორციელებას, თუმცა, როგორც პრაქტიკა მოწმობს, მისი პროექტების 60%-ი სათანადოდ წარმატებული არ აღმოჩნდა. მსოფლიო ბანკის ამოცანაა სიღარიბესთან ბრძოლა, მაგრამ დაკვირვების შედეგად აღმოჩნდა, რომ უკანასკნელ წლებში ღარიბმა სახელმწიფოებმა, რომლებსაც ყველაზე მატად სჭირდება ასეთი სახით დახმარება, მიიღეს მთლიანად გაცემული კრედიტების მხოლოდ 1%-ს.

მართალია უკანასკნელ წლებში მსოფლიოში სიღარიბის დონე გარკვეულწილად შემცირდა, მაგრამ არა მხოლოდ მსოფლიო ბანკის ძალისხმევით. სიღარიბის დონე შეამცირეს სახელმწიფოებმა, რომლებსაც პრაქტიკულად არ მიუღიათ მსოფლიო ბანკის ფინანსური დახმარება, ხოლო ქვეყნებში, რომლებმაც მიიღეს მცირეოდენი მაინც კრედიტები, ეკონომიკური მდგომარეობა მხოლოდ მეტწილად განვითარდა.

ყოველწლიურად მსოფლიო ბანკი გამოყოფს კრედიტების დაახლოებით 20-25 მლრდ. დოლარის მოცულობით. ეს თანხა უტოლდება აშშ-ს, იაპონიისა და დასავლეთ ევროპის საშუალო მოცულობის კომერციული ბანკის ნორმალურ საკრედიტო პორტფელს. თუმცა ჩვეულებრივი ბანკებისაგან განსხვავებით მსოფლიო ბანკს არ გააჩნია სრულყოფილი ბერკეტები გააკონტროლოს მსესხებლის მიერ ნასესხები სახსრების მიზნობრივი ხარჯვის პროცესი. კრედიტების გარკვეული ნაწილი უმისამართოდ „ნაწილდება.“

მსოფლიო ფინანსურ-ეკონომიკური ფორმაციის ერთ-ერთი შემადგენელი მნიშვნელოვანი ინსტიტუტია მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (მსო). მისი ფუნქციონირების პრინციპებია ვაჭრობა დისკრიმინაციის გარეშე, ანუ უცხოური წარმოების საქონლითა და მომსახურებით ვაჭრობისათვის ურთიერთხელშემწყობი პირობების შეთავაზება, ვაჭრობის რეგულირება მეტწილად სატარიფო მეთოდებით, უარის თქმა რაოდენობრივი და სხვა სახის შეზღუდვებზე, სავაჭრო დავების გადაწყვეტა კონსულტაციებისა და მოლაპარაკებების გზით და სხვა.

დრეისათვის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია წარმოადგენს საერთაშორისო ვაჭრობის სისტემას, რომელიც დაფუძნებულია ერთ ვალუტაზე - აშშ დოლარზე. საქმე იმაშია, რომ აშშ დოლარს გააჩნია ორი ფუნქცია - აშს ეროვნული ვალუტისა და მსოფლიო სარეზერვო და სავაჭრო ვალუტისა. აღნიშნული ფუნქციები უახლოეს წარსულამდე არ ეწინააღმდეგებოდნენ ერთმანეთს, თუმცა დღეისათვის ვითარება შეიცვალა. აშშ დოლარი აშკარად კარგავს მსოფლიო ფულის ფუნქციას. ამ პროცესის დასტურია ის, რომ ქვეყნებს შორის ვაჭრობის განხორციელება დაფუძნებულია ეროვნული ვალუტების გამოყენებით.

იმ საფინანსო ინსტიტუტებისათვის, რომელთა ბაზაზეა აგებული მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია, ეს ნიშნავს უფრო დიდ გამოწვევას, ვიდრე აშშ დოლარის კურსის ვარდნა, ვინაიდან პრაქტიკულად შეუძლებელი ხდება მსოფლიო ფინანსურ ნაკადებზე კონტროლის განხორციელება და იკარგება შემოსავლის უწყვეტი წყარო. ევროს სავალუტო ზონის შექმნასთან ერთად მსოფლიო კრიზისი ხელს შეუწყობს სხვა რეგიონალური სავალუტო ზონების შექმნას, რაც ნიშნავს აშშ დოლარის საფუძველზე

შექმნილი საერთაშორისო ინსტიტუტების, მათ შორის, მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შესუსტებას.

თანამედროვე ფინანსური ფორმაცია შეიქმნა ისეთ ვითარებაში, როდესაც მსოფლიო ეკონომიკაში დომინირებდა აშშ, ხოლო საერთაშორისო ანგარიშსწორებებში - ამერიკული დოლარი. განვითარებადი ქვეყნები განეკუთვნებოდნენ ღარიბ რეგიონებს და განიხილებოდნენ, როგორც პოლიტიკური და ეკონომიკური ექსპანსიის ობიექტები, მაგრამ, რეალობა სხვაა: თანდათანობით ჩამოყალიბდნენ უძლიერესი საერთაშორისო საფინანსო ბაზრები, რომლებიც ფაქტიურად გამოვიდნენ ეროვნული რეგულირების სფეროდან. საერთაშორისო არენაზე ჩნდება ფინანსურ-ეკონომიკურ ძალთა სრულიად განსხვავებული განლაგების კონტურები, რომელიც ეწინააღმდეგება აშშ-ს აბსოლუტური დომინირების პოლიტიკას. დღეისათვის არსებობს ძალთა რამოდენიმე ცენტრი. მათ შორის არსებობს საკმაოდ რთული ურთიერთობების მქონე განვითარებული ქვეყნები და ზესწრაფად განვითარებადი ქვეყნები და ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნები, რომლებთაც იმავდროულად დაგროვილი აქვთ დიდძალი ფინანსური რეზერვები, რომლებითაც იკვებება რიგი მაღალგანვითარებული სახელმწიფოები.

ამრიგად, მსოფლიოს ეკონომიკურ-ფინანსურმა რუკამ არსებითად შეიცვალა სახე და შინაარსი, შეიცვალა ეკონომიკური პრობლემებიც, მაგრამ უცვლელნი დარჩნენ საერთაშორისო ინსტიტუტები და შესაბამისად მათ უკვე აღარ გააჩნიათ უნარი გადაწყვიტონ ახალი პრობლემები. ამიტომაც, დღეს სულ უფრო მწიფდება აზრი იმის შესახებ, რომ საჭიროა მსოფლიო ფინანსური ფორმულირების რადიკალური ტრანსფორმაცია. საკითხი საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც ფინანსურ-ეკონომიკური პრობლემები დიდი ხანია გასცდა ცალკე ერთი ქვეყნის ჩარჩოს და გლობალური სახე მიიღო.

ევროსაბჭო და ევროკავშირი ერთხმად გამოდიან მსოფლიო ფინანსური ფორმულირების არსებითი კორექტირების იდეით. საფრანგეთის პრეზიდენტმა ნ. სარკოზიმ მოუწოდა მსოფლიოს - გადაიხედოს ის როლი და ფუნქციები, რომლებსაც ახლა ასრულებს საერთაშორისო სავალუტო ფონდი მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაში. ასევე, სსფ-ს დღევანდელ ხელმძღვანელს შესთავაზა დაფიქრებულიყო ფონდის მომავალ როლზე, რომელიც უფრო აქტიურად იქმნებოდა ჩართული გლობალური ფინანსური კრიზისის დაძლევის პროცესებში. აგივე აზრს იზიარებს ბრიტანეთიც. მათი მოსაზრება სსფ-ს მოდერნიზების აუცილებლობის თაობაზე შემდეგია: ახალი მსოფლიო ფინანსური წესრიგი დაფუძნებული უნდა იყოს ტრანსპარენტულობაზე, (ანგარიშგების, აქტივების შეფასების მსოფლიო სტანდარტები), ერთიანობაზე, პასუხისმგებლობაზე, გლობალურ თანამშრომლობასა და რაციონალურ მეურნეობრიობაზე.

ევროსაბჭოს ლიდერები უკმაყოფილონი არიან თავიანთი პოზიციებით საერთაშორისო სავალუტო ფონდში. მათ სურთ მოახდინონ სსფ-ში თავიანთი წარმომადგენლობის რეორგანიზაცია, რათა მიიღონ აშშ-ს ანალოგიური და ტოლფასი ხელისუფლება.

ამრიგად, ირკვევა რომ, მსოფლიო ფინანსური სისტემა დგას სერიოზული ფორმულირების ცვლილებების განხორციელების წინაშე, რომელთა აუცილებლობა აჩვენა აშშ-სა და მთელს მსოფლიოში მიმდინარე ფინანსურმა კრიზისმა. მსოფლიო ფინანსური ფორმულირება განიცდის ფუნდამენტურ ძვრებს.

საინტერესო ფაქტია, რომ როგორც საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა, ასევე მსოფლიო ბანკმა, აშშ-ს მთავარი სააზროვნო ცენტრი, რომის კლუბი, რომელიც ცნობილია თავისი აკადემიური მოხსენებებით მსოფლიოს უმნიშვნელოვანეს პრობლემებზე, ვერ შესთავაზეს მსოფლიო საზოგადოებას ფინანსური კრიზისიდან გამოსვლის მკაფიო და სახელმწიფოებისათვის მისაღები მოქმედების კონკრეტული პროგრამა.

გლობალური კრიზისის დასაძლევად საჭიროა რეგულირების საერთაშორისო და ეროვნული ინსტიტუტების მოწესრიგება და სისტემაში მოყვანა. აუცილებელია გამოშვებულ ფინანსურ ინსტრუმენტებსა და საინვესტიციო პროგრამების რეალურ შემოსავლიანობას შორის ჩამოყალიბებული არაეფექტური დისბალანსის დაძლევა, რისკების მართვის სისტემის სრულყოფა, კომპანიების საქმიანობაზე ინფორმაციის მაქსიმალური გამჭვირვალობა და სახელმწიფოებზე მოთხოვნების გამკაცრება, სარეიტინგო სააგენტოების და აუდიტორული კომპანიების პასუხისმგებლობის გაძლიერება, საერთაშორისო ვაჭრობაში ბარიერების მოხსნის შედეგად სარგებლის მიღების ხელმისაწვდომობა მასში მონაწილე ყველა სუბიექტისათვის.

ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხების განხილვის გათვალისწინებით მსოფლიოს ახალი ფინანსური ფორმულირება შეიძლება შემდეგი სახით ჩამოვაყალიბოთ:

- ეკონომიკურად არამდგრადი ქვეყნების გაერთიანება მსოფლიო ეკონომიკის სისტემაში;
- საერთაშორისო კაპიტალის მოძრაობის გონივრული და მოწესრიგებული გადაადგილება, რომელსაც თან უნდა ახლდეს მაკროეკონომიკური წონასწორობისა და საბანკო სტრუქტურების გაძლიერებაზე მიმართული ღონისძიებები;
- ეფექტური სახელმწიფო მართვა და რეგულირება, რაც გულისხმობს კერძო სექტორის საქმიანობის სტიმულირებას, ჩამოყალიბებული მონოპოლიების რღვევას, მართვის უფრო მარტივი და განჭირვალე რეჟიმის შემოღებას და სხვა;
- მსოფლიო საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტისადმი მრავალმხრივი, მრავალპროფილიანი მიდგომა და ერთი რომელიმე ქვეყნის ჰეგემონიაზე უარის თქმა.

ამრიგად, გამომდინარე მიმდინარე კრიზისული სიტუაციისა და შეფასებიდან, შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიო ფინანსური სისტემის ცვლილება, სავარაუდოდ, შეიძლება წარიმართოს ორი მიმართულებით. პირველი - შენარჩუნდეს არსებული სისტემა, ე.ი. დოლარი კვლავ დარჩეს, როგორც სარეზერვო ვალუტა და არსებულმა ფინანსურმა ინსტიტუტებმა დროთა განმავლობაში განიცადონ რადიკალური ტრანსფორმაცია არსებული რეალობის გათვალისწინებით. მეორე - მოსალოდნელია, რომ გაიზარდოს არსებული სისტემისადმი უნდობლობის ხარისხი, რაც გააღრმავებს და დროში გაწედავს მსოფლიო კრიზისს და ეს უკანასკნელი დღის წესრიგში დააყენებს

არსებული საერთაშორისო საფინანსო-ეკონომიკური ინსტიტუტების დაშლის საკითხს და მათ ჩანაცვლებას რეგიონული ფინანსური სავალუტო კავშირებით, რაც ნიშნავს მსოფლიო ფინანსური ფორმულირების ახალ შედეგამდე აყვანას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მოვსესიანი ა.გ., ოგნივცევი ს.ბ., „მსოფლიო ეკონომიკა“, 2004წ.
2. კაკულია რ., „მსოფლიო ეკონომიკა“, 2006წ.
3. პიტერ პ. ლინდერტი, „საერთაშორისო ეკონომიკა“, თბ.,2009წ.
4. პოლ კრუგმანი, მაურის ოფსვილდი, „საერთაშორისო ეკონომიკა - თეორია და პრაქტიკა“, თბ., 2000წ.
5. ხმაღაძე მ., „სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში“, თბ., 2008წ.
www.cato.ru.
6. www.jtn.ru.
7. www.economy.gov.ge.
8. www.list.ru.